

PARADISET 27, STOCKHOLM

PM KULTURMILJÖ

SLUTVERSION

2022-06-09

UPPDRAG

Uppdragsnamn:	Paradiset 27 - 325754
Titel på rapport:	Paradiset 27, Stockholm. PM Kulturmiljö.
Version:	Slutversion
Datum:	2022-06-09
SBN nr	Dp 2021-03503

MEDVERKANDE

Beställare:	Fabege Stockholm AB
Kontaktperson:	Maria Majtorp
Konsult:	Tyréns Sverige AB
Uppdragsansvarig:	Tobias Mårud
Handläggare:	Tobias Mårud
Kvalitetsgranskning:	Martin Lagergren

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

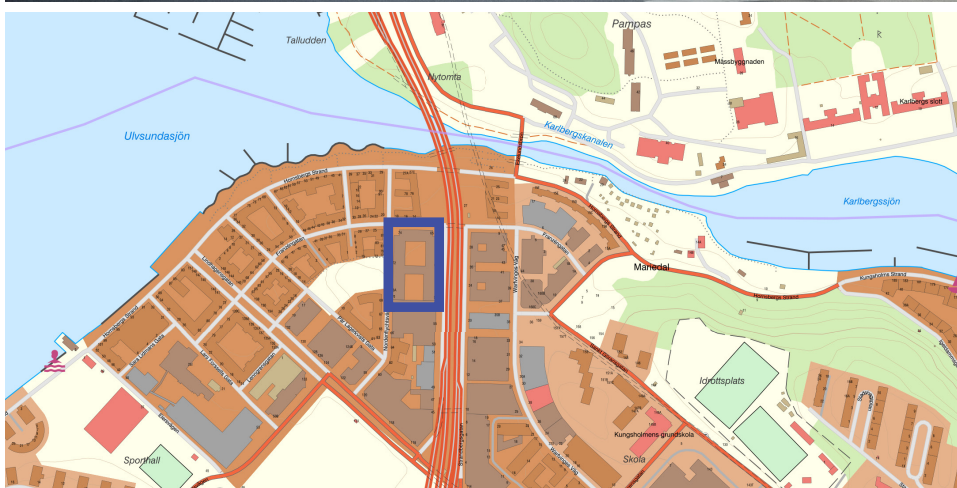
INLEDNING	4
BAKGRUND	4
LAGAR OCH BESTÄMMELSER	5
PLAN- OCH BYGGLAGEN	5
HISTORIK	7
FÖRÄNDRINGAR	11
KULTURVÄRDEN	12
SLUTSATS	13

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns AB har fått i uppdrag av Fabege Stockholm AB att resonera kring kulturvärden och framtiden för befintlig byggnad längs Nordenflychtsvägen 70-74 och Strandbergsgatan 59-65 inom fastigheten Paradiset 27.

Detta PM gällande kulturmiljön inom Paradiset 27 är utfört utan tidigare förundersökning. PM:et förhåller sig delvis till de av Tyréns tidigare utförda handlingarna rörande grannfastigheten Paradiset 23, framför allt gällande området och byggnadernas gemensamma värden. De två fastigheterna ingår i en gemensam plan för utveckling av byggnaderna och området som bland annat inbegriper påbyggnad och partiell ombyggnad för centrumändamål av Paradiset 27.

Överst den aktuella byggnaden sedd från nordöst med Essingeldens upphöjda vägbana till vänster, delvis överkragande Strandbergsgatan. Nederst en karta över nordvästra Kungsholmen med fastigheten Paradiset 27 markerat med blått. Källa: Lantmäteriet.

LAGAR OCH BESTÄMMELSER

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är 2 kap. 6 § tillämplig:

PBL kap 2 § 6 (hänsyn):

bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

GÄLLANDE PLAN

Gällande detaljplan för Paradiset 27, *Pl 1233* från 1933, anger att fastigheten endast får bebyggas för industriellt ändamål samt bostäder i den utsträckning som erfordras för anläggningens bevakning. Vidare så anges att byggnad får uppföras till den höjd som det industriella ändamålet kräver och byggnadsnämnden med hänsyn till brandfara och övriga omständigheter prövar skälig.

För fastigheten gäller även *Pl. 6734*, fastställd 1967-12-15. Planen tillkom för att säkerställa tunnelbanans sträckning och begränsar källardjup till två källarvåningar av ett sammanlagt djup på 7 meter under vidliggande gata.

Inga skydd för kulturvärden finns uttalade i någon av de två planerna.

Inkom till Stockholms stadsbyggnadskontor - 2023-12-18, Dnr 2021-03503

The map displays the urban layout of Örebro's city center. Key features include:

- Districts and Areas:** LUSTEN, LYCKAN, HORNBERG, EDEN, PARADISET, FRISADEN, GLÄDDET, and T.JÄLLE.
- Streets:** Martinsons Torg, Franzénsgatan, Stråndergatan, Treuddstorget, Stads- helgen, and others.
- Landmarks:** Nelly Sachs Park, Stadshuset (City Hall), and various numbered plots.
- Highlighted Area:** A red rectangle outlines a specific plot or building complex located between Franzénsgatan and Stråndergatan, near the intersection with Västergatan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

- Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streck vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

På malmarna är bebyggelse uppförd efter 1960 vanligen inte kulturhistoriskt klassificerad. Byggnaden på Paradiset 27 uppfördes i två steg och den första byggnaden som sannolikt började uppföras 1958 innehåller delar av en äldre byggnad vilket troligen är anledningen till att hela fastigheten har tagits med i klassificeringsarbetet.

HISTORIK

Kvarteret Paradiset började byggas ut under 1930-talets andra hälft som del av ett renodlat industriområde enligt den funktionalistiska zonerade planeringsprincipen. Området gavs dock en tät, innerstadsliknande struktur.

Den aktuella fastigheten Paradiset 27 utgjordes tidigare av två fastigheter, Paradiset 24 och 25, vilka slogs samman till en i och med att norra delen av nuvarande byggnad uppfördes utav Pressbyrån.

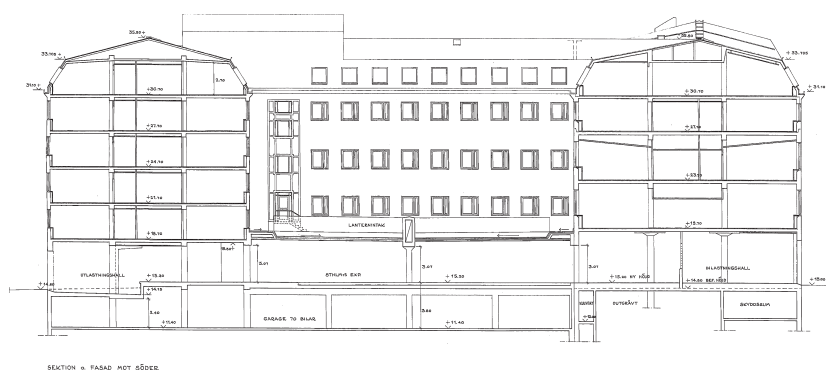
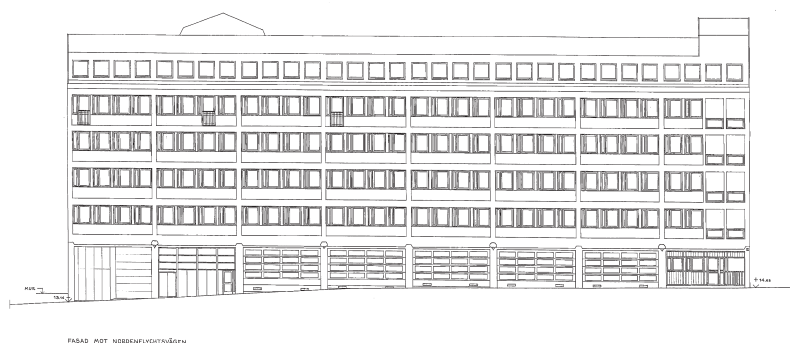
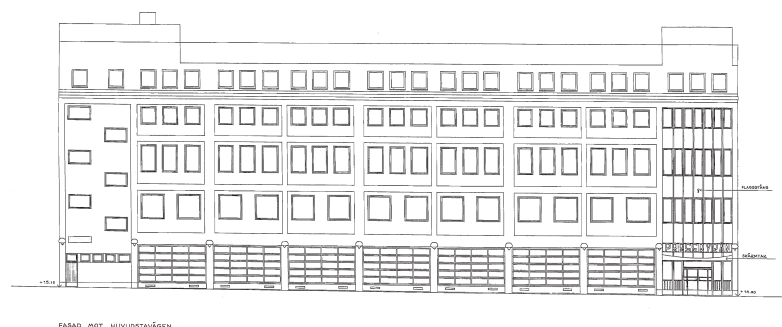
AB Svenska Pressbyrån utvecklades ur Svenska Telegrambyrån som 1899 fick i uppdrag av SJ att sälja dagstidningar på landets järnvägsstationer. Företaget har därefter påverkat konsumtionsvanor och service på flera sätt, mest känt genom etableringen av kiosker. Pressbyrån startade landets första glassfabrik och introducerade den första pinnglassen i Sverige, bolaget var delaktiga i grundandet av Linjeflyg för distribution av dagsfärska nyheter i hela landet och grundade även spelföretaget ALGA, initialt för tillverkning av egna vykort. Företaget hade sålunda behov av ett huvudkontor med mångfasetterade funktioner. Bolaget förvärvade år 1955 Paradiset 24 för uppförandet av sitt nya huvudkontor, på platsen fanns dessförinnan en fabriksanläggning med smedja och kontor för Svenska Spiralfabriken.

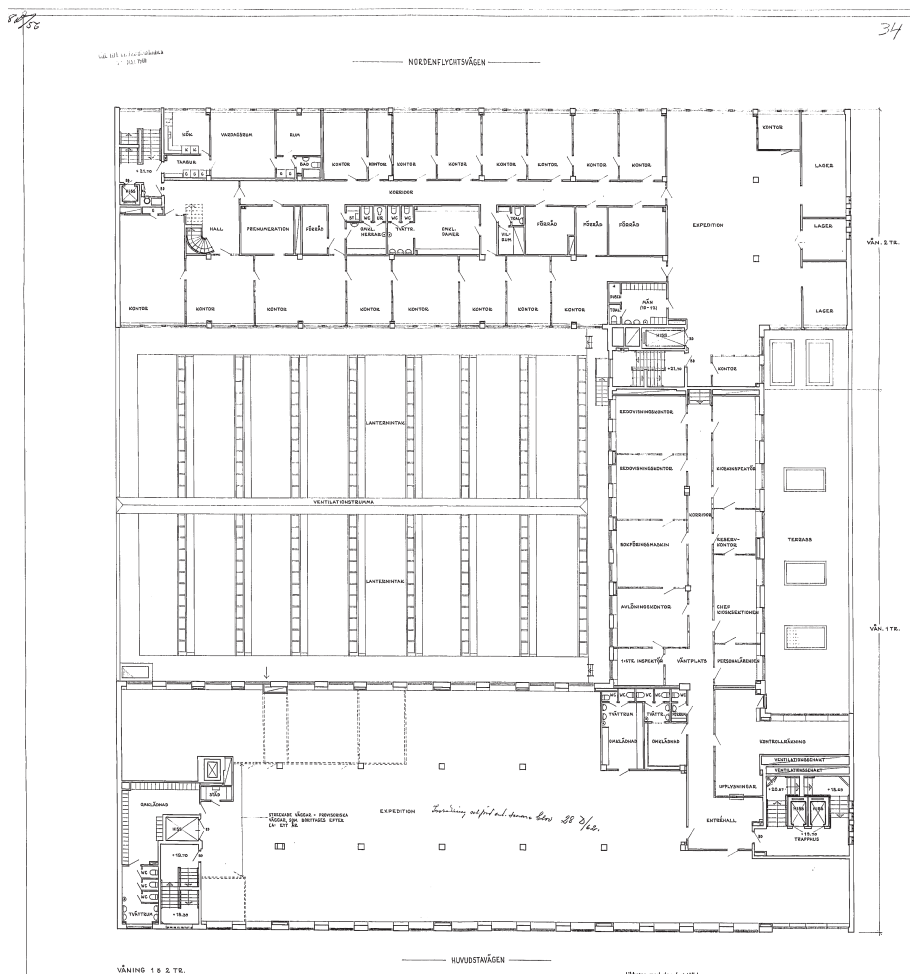
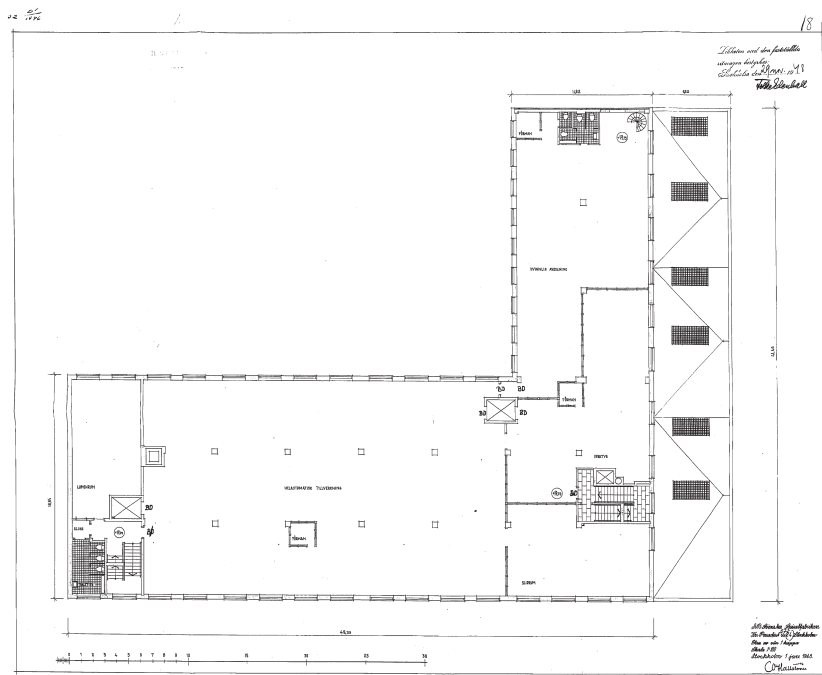
Ritning från 1948 som visar Svenska Spiralfabriken's huvudbyggnads östra och västra fasader. Källa: SBK.

Svenska Spiralfabriken AB flyttade 1947-48 sin verksamhet från centrala Kungsholmen till sin nyuppförda kontors- och fabriksanläggning inom Paradiset 24, södra delen av Paradiset 27. Företaget grundades 1886 som mekanisk verkstad med inriktning på tillverkning av "hästskyddare" men kom i och med bilismen att mer inrikt sig på en bredare tillverkning av fjädrar. Vid slutet av 1940-talet fanns även en galvaniserings-teknisk avdelning och tillverkningen bestod främst av metallfjädrar - "FJÄDRAR, från specialgjorda kvalitetsfjädrar till billiga massartiklar samt böjliga axlar och metall-slangar" som en annons från 1947 anger. Verkstaden tillverkade spiral-, platt-, vrid- och fasonfjädrar av alla slag och dimensioner, däribland "muskelstärkaren Asspi" och fortsatt hästskyddare, men även mutterbrickor m.m. Byggnaden ritades av arkitekt Carl Otto Hallström. I och med att Lesjöfors-koncernen omstrukturerade sin organisa-

tion flyttade Svenska Spiralfabriken och fastigheten övertogs av AB Svenska Pressbyrån år 1955. Samma år planerades en provisorisk ombyggnad, ritad av arkitekt Herman Borendal. Ombyggnaden genomfördes dock inte. I stället genomfördes en mer drastisk om- till- och nybyggnation några år senare. Även nu var det arkitekt Herman Borendal som ritade om- och nybyggnationen, ritningarna är utförda 1956 och reviderade 1960. Tidigare byggnad var i huvudsak tre plan plus entresol och källare, den nya i 5-6 plan och källare. Den lägre delen, smedjan mot Nordenflychtsvägen, revs. Delar av den tidigare byggnaden inkorporerades i den nya, det är dock oklart i vilken omfattning men sannolikt revs hela eller delar av norra byggnaden medan östra delen bevarades.

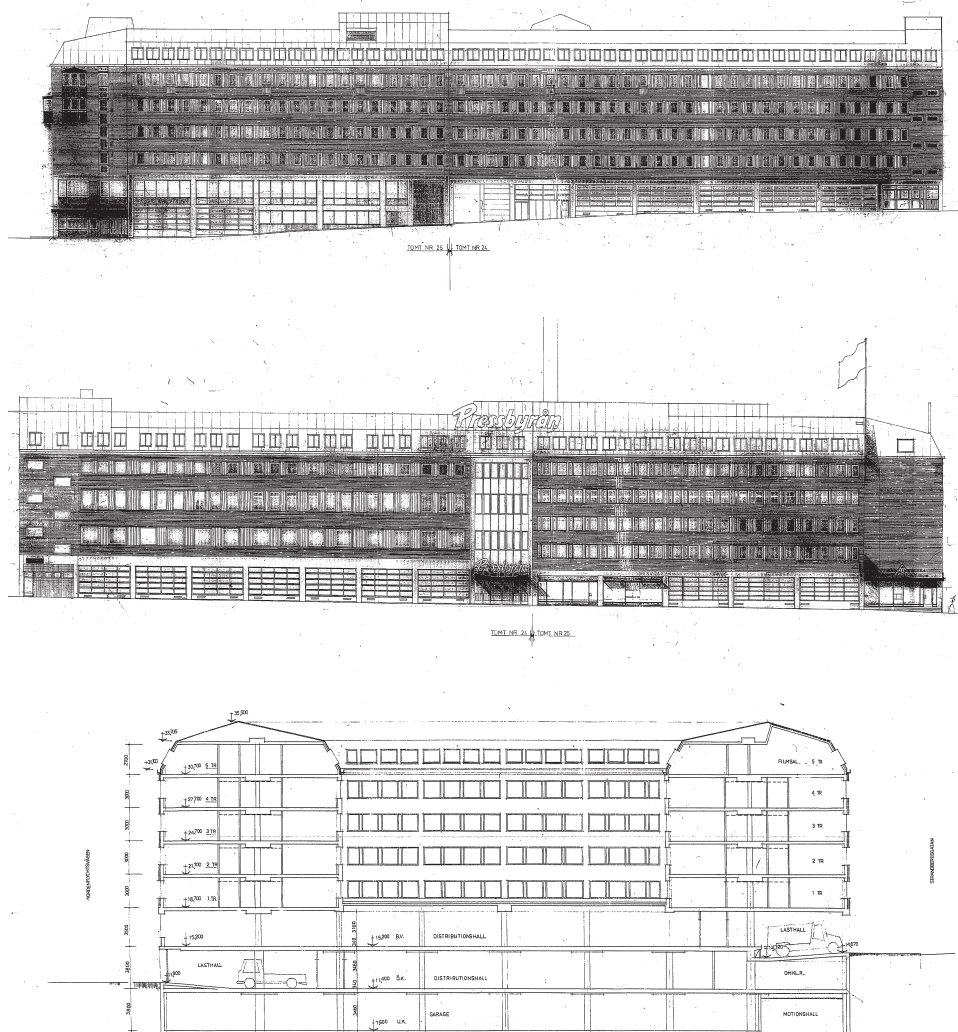

Utsnitt ur tre ritningar från 1956 som visar fasader mot öster och väster samt sektion av om-, till- och påbyggnaden på Paradiset 24. Observera de enhetligt utformade lastportarna mot Nordenflychtsvägen och Strandbergsgatan (tidigare Huvudstavägen). Källa: SBK.

Jämförelse mellan ritningarna för Svenska Spiralfabriken byggnad (övre) och Pressbyråns byggnad (nedre), båda visar våning 1 trappa. Observera den bevarade skorstenen, trapphuset och schaktöppningen i nedre vänstra hörnet samt pelareplaceringarna. Källa: SBK.

I västra och centrala delarna anlades ett nedsprängt källarplan med garage. I garaget och på bottenplan fanns en bilverkstad, sannolikt för Pressbyråns transportbilar. Det fanns även en mindre bensinstation. Källarplanet är förbundet med det äldre källarplanet under Svenska Spiralfabrikens kontorsbyggnad mot Strandbergsgatan, planen ligger dock på olika nivåer. I gatuplan fanns Pressbyråns expedieringsverksamhet med inlastning från Strandbergsgatan och utlastning från Nordenflychtsvägen. I överliggande plan inrymdes kontor.

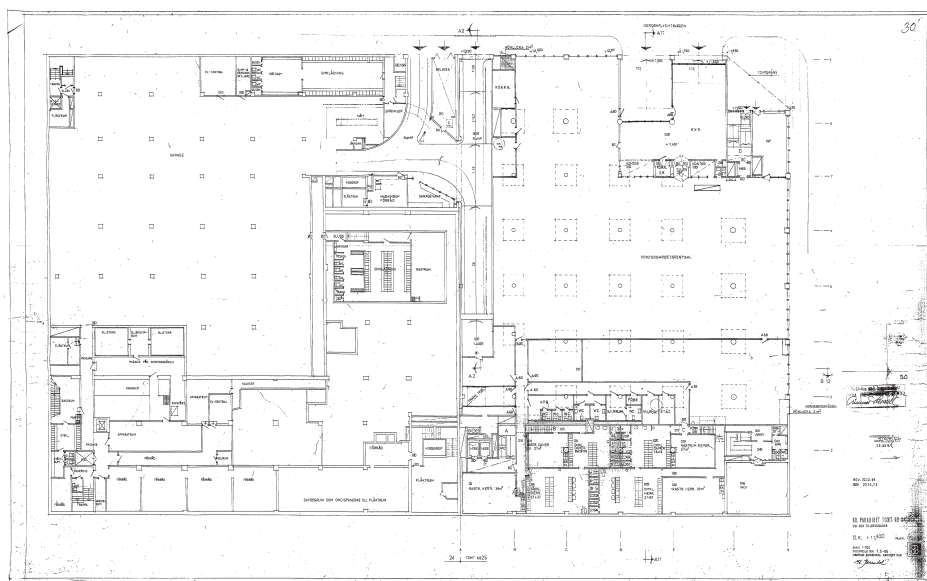
Utsnitt ur tre ritningar från 1965, alla reviderade 1969, som visar fasader mot öster och väster av Paradiset 27 samt sektion av tillbyggnaden på Paradiset 25. Källa: SBK.

Bara några år efter att Pressbyråns kontors- och distributionsbyggnad på Paradiset 24 stod klar påbörjades planeringen av en expansion av byggnaden - en utökning mot norr, i form av en ny byggnad på Paradiset 25, återigen ritad av Herman Borendal. Där stod dock sedan 1930-talet en av de tidigaste industribyggnaderna i området, Parfymeri F. Pauli AB:s parfymfabrik. Byggnaden revs 1968 varefter nuvarande byggnad uppfördes.

Den nya byggnaden uppfördes i sex våningar, samt suterrängvåning mot Frantzéngatan och Nordenflychtsvägen. Fasaderna utformades till stor del likt befintlig byggnad på Paradiset 24, med rött fasadtegel, putsad betongstomme i bottenvåning och suterrängvåning, vitmålade snickerier, koppardetaljer i fönsterband och kopparklätt

tak i falsad skivteckning. Mot Nordenflychtsvägen gavs de två byggnaderna samma bjälklagshöjd i kontorsvåningarna medan den nya byggnaden gavs delvis lägre höjd mellan bjälklagen mot Strandbergsgatan jämfört befintlig byggnad där Spiralfabrikens inkorporerade del (bottenvåning samt våning 1 och 2 trappor) hade högre rumshöjd än påbyggnad och tillbyggnad. Suterrängvåningen mot Frantzéngatan och Nordenflychtsvägen gavs en mer modern fönstersättning med stora glasytor i smäckra metallbågar, delvis indelade med fönsterglas i övre delen och färgat fasadglas nedtill.

Den gamla expedieringshallen knöts samman med distributionshallar i två plan. Uttransport var fortsatt mot Nordenflychtsvägen. Under distributionshallarna anlades källarplan med garage. I den sydostligaste delen av den nya byggnadsdelen anlades ytterligare två källarplan under garageplan. Över gatuplan byggdes fem plan som inrymde kontor.

*Utsnitt ur ritning som visar övre källarplan, från 1965 men reviderad 1969 och 1972.
Källa: SBK.*

FÖRÄNDRINGAR

Vid sammanlänkandet med den nya byggnaden på Paradiset 25 var det främst de direkt angränsande delarna mot norr i byggnaden på Paradiset 24 som berördes av förändringar, det innefattade framför allt håltagningar i stomme för att möjliggöra passager mellan de två byggnaderna som vidare kom att fungera som en.

Efter uppförandet har löpande förändringar skett interiört vid behov av hyresgästpassning. Även exteriört har byggnaderna förändrats, förändringar som även här återspeglar anpassning till ändrat nyttjande och behov samt ändrade krav så som exempelvis utökad ventilation. Från bygglovhandlingar kan utläsas några mer omfattande förändringar och förändringar som haft en tydligare påverkan på kulturhistoriskt värde.

Vid slutet av 1970-talet, ca 1977-78, inrättades en datorhall vilket innebar ändring av planlösning i del av byggnaden mot Strandbergsgatan, igensättning av fönster mot gården samt nytt fläktrum. Samtidigt skedde byte av fönster på vån 1 och 2 i Paradiset 24 och ett nytt entréparti mot Strandbergsgatan tillkom i Paradiset 25. Ändringarna ritades av Bengt Sundell Arkitektgrupp AB.

Några år senare, 1982, ändrades planlösningen av övre källaren på Paradiset 25 och av bottenvåningen på Paradiset 24 vilket ledde till att fem av körportarna mot Strandbergsgatan ersattes av fönsterpartier och ett nytt fläkttrum tillkom över gården på Paradiset 24. Även denna förändring ritades av Bengt Sundell Arkitektgrupp AB.

1987-89 upprättade samma arkitekter ritningarna för en mer omfattande ändring som inbegrep ändrad planlösning, ombyggnad av huvudentré mot Strandbergsgatan, inrättande av butik och restaurang samt fasadändring där ytterligare en körport mot Strandbergsgatan försvann i Paradiset 24 och samtliga körportar mot Strandbergsgatan i Paradiset 25 ersattes med fönster och dörrpartier.

1994-95 tillkom ett nytt entréparti till Nordenflychtsvägen 70 med tillkommande skärmtak i glas. Samma arkitektgrupp, Rombus arkitekter, låg även bakom de nya fläkttrum som uppfördes i två etapper under början av 2000-talet. Etapp 1 på taket mot Nordenflychtsvägen och etapp 2 på taket mot Strandbergsgatan. Ritningarna utformades 2001-02.

2003 förnyades entrén mot Strandbergsgatan, bland annat tillkom ett nytt skärmtak. Två år senare uppfördes en ny butiksentré mot Franzèngatan vilket bland annat innebar rivning av ett skärmtak. Ritningarna för båda åtgärderna utformades av Megaron Arkitekter.

KULTURVÄRDEN

PÅVERKAN

Byggnaden, eller byggnaderna inom Paradiset 27, har ett begränsat kulturhistoriskt värde. Flera av de förändringar som genomförts sedan uppförandet är normalt i kontorsbyggnader; anpassning av planlösning, modernisering av inredning, löpande byte av ytskikt med mera, till följd av hyresgästanpassningar, anpassning till teknikutveckling och rådande stil. Till stora delar påverkar detta dock inte möjligheten att utläsa det ursprungliga nyttjandet som kontorsutrymmen. Andra förändringar, så som uttraderandet av lägenheten mot Frantzèngatan och igensättandet av körportarna mot Strandbergsgatan, gör det svårare att förstå hur byggnaden ursprungligen var planerad och nyttjad, vilket i högre grad innebär negativ påverkan på det kulturhistoriska värdet. Utöver det har övriga förändringar av exteriören så som partiella fönsterbyten, nya entrépartier och ändrade skärmtak samt förändrade takformationer inneburit påtaglig påverkan och negativa konsekvenser för det kulturhistoriska värdet.

UNDANTRÄNGDA VERKSAMHETER

Stockholms stadsmuseum har haft en märkbart skeptisk syn på kvarteret Paradiset då det klassificerats. Klassificeringen har troligen ägt rum senast under 1990-talet och stora delar av omgivningen har genomgått en stadsomvandling sedan dess. Byggnaden ingår inte längre i ett renodlat verksamhetsområde utan utgör i allt högre utsträckning en av relativt få rester från detta ur funktionalistisk anda sprungna industri- och kontorskluster. Det storskaliga, särpräglade bostadsprojektet på grannfastigheten i söder har tillsammans med ICA Maxi brutit in i det av 1940-60-talsbebyggelse tidigare helt präglade kvarteret.

De ovan nämnda förändringarna har spelat in i Stockholms Stadsmuseums klassning av byggnaden som grå. Men sannolikt har den låga värderingen även baserats på att båda utbyggnadsetapperna är om- och tillbyggnader av befintlig bebyggelse, sålunda bedöms ursprunglig byggnad, det vill säga Svenska Spiralfabriken, vara kraftigt ombyggd i etapp 1 och i etapp 2 så påverkas den redan lågt värderade byggnaden på Paradiset 24 ytterligare av tillbyggnaden. Detta nämns här mest som en reflektion och möjlig förklaring till klassificeringen.

KVALITATIVA DETALJER

De värden som dock finns inom fastigheten utgörs till stor del av bevarade detaljer och byggnadsdelar, vilka berättar om en hög ambitionsnivå och kvalitet i utformningen vid uppförandet. Dessa utgörs av bevarade trapphus med stenbeläggningar och smidesräcken, detaljer i fasad i form av bevarade fönsterbågar och fönsterpartier, burspråk, fönsterbandens veckade kopparpaneler, ursprungliga fasadarmaturer, smidesräcken vid de franska balkongerna, skärmtak i koppar över hörnentrén, fasadutsmäckningarna av mönsterlagd klinker samt koppartaket i falsad skivtäckning.

Invändigt finns här och var karaktärsskapande inslag i form av den tidstypiska, rejäla platsgjutna betongstommen. Särskilt i källare, med garage och nerfartsramper, är betongen med tydlig strukturverkan från gjutningen i brädformar påtaglig. Men även de ännu uttydbara körportarna i fasaderna och balkongen som i exteriören vittnar om den tidigare lägenheten på våning tre är av värde liksom fasadernas tydliga uppdelning och bandverkan i form av tegelfasader med sammanhållna fönsterband inramade av sockelvåning i putsad betong och neddraget kopparklätt tak i takvåningen.

TEGELFASADER

Det finns nu en kontinuitet av tegelarkitektur längs Nordenflychtsvägen som är av stadsbildsmässigt intresse. Teglet skiljer ut kvarteret från omgivande bostadskvarter med huvudsak putsade fasader. Teglet förankrar också byggnaderna i den tegeltradition som ofta finns i industri- och verksamhetsbebyggelse. Det finns en historisk läsbarhet kopplat till detta. Bostadshusen i tegel inom Paradiset 30 förstärker tegelkaraktären och visar på materialets möjligheter men försvagar i gengäld läsbarheten som redogörs för ovan.

SÄRPRÄGLADE MEN SVÅRLÄSTA BOTTENVÅNINGAR

Bottenvåningarnas fasader hos Paradiset 27 och 23 (mot Nordenflychtsvägen) är också kraftigt avvikande mot omgivningen. Det stora antalet lastportar ger gatan en särprägel men miljön är anonym och de många numera slutna portarna bidrar i dagsläget inte kvalitativt ur ett stadsutvecklingsperspektiv.

Invändigt har byggnaden en delvis svårorienterad miljö till följd av sammanslagningen av två byggnader med delvis olika bjälklagshöjder.

SLUTSATS

LÅGT KLASSAD MILJÖ

Byggnaden är belägen i en av innerstadens och hela Stockholms lägst klassade miljöer sett till kulturhistoriskt värde. Även om resultaten vid en omklassificering möjligen skulle bli annorlunda är omgivningsfaktorerna numera relativt svaga. Även om det också finns kopplingar till verksamhetsbyggnader på Stadshagen-sidan av Essingeleden har stadsomvandlingen i Hornsberg försvagat området som ett verksamhetskluster från 1900-talets mitt. Tegelfasaderna i kv. Paradiset utgör dock en rest av epoken och bidrar med historisk läsbarhet i omgivningen. Det finns också stadsbildsmässiga kvaliteter i tegelbyggnadernas fönsterband och linjespel samt värden i flera av de tidstypiska och kvalitativa detaljerna.

Byggnadens kulturvärden är i stort knutna till enstaka detaljer, tidstypiska gestaltningar och tillvägagångssätt så som platsgjuten stomme och tegelfasadernas tydliga bandindelning. I kontorsmiljöerna finns få karaktärsskapande eller tidstypiska inslag.

I relation till andra samtida kontorshus kan byggnaden placeras in i en kategori som utgörs av geografiskt spridda kontorshus uppförda av privata byggherrar. Under 1960-talet var zoneringsplaneringen stark och Stockholms city stod i fokus för kontorshusbyggandet. Staden ville se det nya cityt fyllt av de stora företagen och organisationerna. Staden styrde byggandet resolut och motverkade kontor i alternativa lägen. Staden lyckades få med den andra stora aktören, staten, på en stor del av planerna, såsom att uppfylla tankarna på ABCstäder med stora arbetsplatser i Vällingby och Farsta. Staten kom också att svara för de kanske främsta och kulturhistoriskt mest värdefulla kontorsanläggningarna från det sena 1960-talet, Garnisonen på Östermalm och Televerket i Farsta (båda blåklassade). Privata kontorshus som inte byggdes med tomträtt i city uppfördes spritt på malmarna, i synnerhet nära city, eller i verksamhetsområden som Västberga, Ulvsunda och Hornsberg samt i liknande områden i kranskommunerna.

Byggnaden är uppförd före den verkligt stora utbyggnaden av kontor som gjordes under 1970- och 80-talen. Då blev lägen längs motorvägarna attraktiva men högre krav ställdes på kontorens närmiljö. Bullriga verksamhetsområden dög inte längre åt en stor del av företagen.

BEGRÄNSADE VÄRDEN

Det finns ingen bra sammanställning över det spridda kontorshusbyggandet från 1960-talet eftersom all bebyggelse inte är klassificerad. Klart är att byggnaden i Paradiset 27, liksom i intilliggande byggnad i Paradiset 23, är ett relativt anonymt exempel som sannolikt inte tillhör de främsta inom kategorin. Det finns naturligtvis kulturvärden kopplade även till de mer vardagliga exemplen. I detta fall är bottenvåningarnas och taksiluettens förändringar en försvagande faktor.

De genomgripande förändringarna i bottenvåningens fasader, i synnerhet mot Stenbergsgatan, tillsammans med de många anonyma och numera slutna portarna mot Nordenflychtsvägen gör att en eventuell förändring av bottenvåningen skulle bedömas innebära begränsad påverkan och sannolikt ej mer än liten negativ konsekvens för byggnadens kulturhistoriska värde. Taklandskapets påtagliga förändringar inom fastigheten har givit en spretig taksilue som trots delvis bibehållen täckning med falsad kopparplåt har ett sammantaget lågt kulturhistoriskt värde. Den i påbörjat planarbete uttalade ambitionen att bygga på befintlig bebyggelse inom Paradiset 27 bedöms med tanke på byggnadens begränsade kulturhistoriska värde, förstärkt av takmiljöns förändringar, inte som ovarsam.

STOCKHOLM 2022-06-09

Tobias Mårud

Byggnadsantikvarie

Certifierad sakkunnig kontrollant av kulturvärden, KUL 2

Medlem av SPBA, Sveriges praktiserande byggnadsantikvarier

TYRÉNS SVERIGE AB

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

TYRÉNS